

К. О. Вознюк

Житомирський державний університет

імені І. Франка

Науковий керівник:

канд. філол. наук, доцент Рудик І. М.

ВПЛИВ НАРАТОРА-ДИТИНИ НА ПАРАМЕТРИ ТЕКСТУ В РОМАНІ ГАРПЕР ЛІ «TO KILL A MOCKINGBIRD»

Постановка проблеми. Одним із актуальних питань не лише літературознавства, а й мовознавства є проблема впливу наратора на текст та сприймання читачем цього тексту. Дослідники досі вивчають види оповідачів тексту, їх властивості та створюють нові класифікації цих видів. Окрім того, актуальними залишаються питання властивостей тексту, його домінуючих параметрів та їх впливу на композицію тексту і декодування його змісту.

Часто до досліджень долучається не лише літературний матеріал, а й лінгвістичний, праці з психології, соціології та філософії, оскільки існують наратори будь-якого віку, статі, соціального становища, фізичного здоров'я тощо. Оповідач впливає на читача, адже саме він запрошує його до комунікації, до певного діалогу, в процесі якого відкриваються нові грані пізнання та часто відбувається саморозвиток, самоаналіз читача, особливо це стосується художньої літератури. У процесі читання відбувається «Гра наратора з читачем – ... спроба примирити всезнання та всеправність автора із прагненням до самопривласнення чужого досвіду читачем» [3]. Тому автору важливо мати цілісну ідею, розуміти, чому він обрав саме цей тип наратора, та яке повідомлення він хоче донести читачеві.

Для привернення уваги письменники часто використовують нетрадиційні, незвичайні види нараторів. До таких видів відносять й наратора-дитину, оскільки дитина суб'єктивно оцінює навколишній світ та людей, описує складні поняття простими словами та часто не розуміє «важливі» речі дорослого світу. Дитина – щира, незіпсована та не володіє мистецтвом брехні, тому її вплив як наратора є надзвичайно великим.

Мета статті полягає в аналізі та виявленні впливу наратора-дитини на параметри тексту в романі Гарпер Лі «Вбити пересмішника».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження наратора твору користується підвищеною увагою дослідників. Зростання такого інтересу призвело до формування окремої дисципліни – наратології. Р.І. Савчук пише, що сьогодні наратологія «постає і теорією художньої прози, і теорією інтерпретації» [5], оскільки дана наука досліджує не лише текст, історію, а й увесь контекст, усі мікро- та метаособливості конкретного твору. Дослідженнями наратології також займалися В. Д. Балдинюк, І. А. Бехта,

М. П. Бехта-Гаманчук, Ж. Женетт, І. В. Папуша, В. Шмід. Усі вони впевнені, що наратор не лише бере на себе функції автора, оповідача або героя, але й виступає в якості загального концептуального поняття, що об'єднує елементи сюжетного, смислового і образного пластів. Саме тому аналіз оповідача твору є одним із найважливіших компонентів процесу декодування тексту.

Значна кількість вчених займалися вивченням тексту як об'єкту лінгвістичного дослідження, серед них А. А. Акішина, Н. С. Валгіна, І. Р. Гальперін, К. Д. Паршак, В. В. Різун. Оскільки текст – складне та багатогранне явище, яке має подвійну природу (стан спокою та руху), його риси, параметри досі залишаються актуальною темою дослідження. Зокрема, Ц. Тодоров виділяє три основних параметри тексту – вербальний, синтаксичний та семантичний; мовознавець Н. Е. Енквіст пише про тему, фокус та мотив як основні лінгвістичні ознаки тексту. На противагу їм, Р. Д. Паршак у своїй статті «Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження» заперечує вищезгадані параметри як дистинктивні, вказуючи, що тоді потрібно ототожнювати такі поняття, як мовлення і текст [4]. Дослідники В. Моч та К. Брінкер також вивчали основні параметри тексту, беручи до уваги синтаксис, прагматику та семантику. Зазначене дозволяє стверджувати, що досі не напрацьовано єдиного підходу до класифікації, ієрархії рис, ознак, параметрів тексту, що означає, що питання вивчення тексту як об'єкту лінгвістичного дослідження залишається доволі актуальним.

У даній статті за робочу класифікацію типології нараторів приймаємо класифікацію Вольфа Шміда, яка включає в себе наступні критерії:

- спосіб зображення (експліцитний – імпліцитний);
- особистість наратора (яскраво виражена – слабо виражена);
- дієгетичність (дієгетичний – недієгетичний);
- ступінь обрамлення (первинний – вторинний – третинний);
- антропоморфність (антропоморфний – неантропоморфний);
- гомогенність (єдиний – розсіяний);
- вираження оцінки (об'єктивний – суб'єктивний);
- інформованість (всезнаючий - обмежений в знаннях);
- простір (всюдисущий – обмежений в місцезнаходженні);
- інтроспекція (той, якого можна знайти – той, якого не можна знайти);
- професійність (професійний – непрофесійний);
- надійність (надійний – ненадійний) [6].

Виклад основного матеріалу. Роман «Убити пересмішника» був написаний у 1960 році відомою американською письменницею Н. Гарпер Лі. Історію розповідає шестирічна дівчинка Джин-Луїза Фінч (яку також називають Всевидько, англ. Scout), яка живе разом зі своїм батьком Аттікусом та старшим на чотири роки братом Джеремі (Джем) у вигаданому містечку Мейкомб. Події відбуваються протягом 1933-1935 років під час Великої депресії.

Аналізуючи наратора за класифікацією В. Шміда, можемо сказати, що спосіб зображення текстового адресанта у романі є експліцитним, оскільки дівчинка називає своє ім'я, знайомить читача зі своїм життям та оточенням, розповідає про те, що її турбує, ділиться власними враженнями від навколишнього світу. Це свідчить про те, що особистість наратора в творі є яскраво вираженою. Скаут є первинним наратором, оскільки вона розповідає основну історію без втручання інших героїв. Проте критики (Г. Гікс, Г. Лемей), що досліджують зазначений роман, часто висловлюють свої сумніви щодо деяких коментарів та висловлювань наратора-дитини. Вони стверджують, що шестирічна дитина не може володіти настільки багатим запасом слів і так глибоко розуміти увесь конфлікт та проблеми тогочасного суспільства. Тобто, якщо припустити наявність коментарів вже дорослої головної героїні, то можна говорити про дуалізм оповідної інстанції, що є однією із прагматичних особливостей тексту. Форма наративу з двосуб'єктним автором створює ефект об'ємності зображення світу людини як центру художньої дійсності.

У романі наратор є дієгетичним, тобто таким, що фігурує в двох планах – в оповіді як її суб'єкт, і в історії, що оповідається, як об'єкт (за Ж. Женеттом, гомодієгетичний наратор). Скаут розповідає історію свого дитинства, безпосередньою учасницею якою вона є. Окрім того, В. Шмід у своїй класифікації виділяє такі підвиди дієгетичного наратора: непричетний наратор, непричетний очевидець, очевидець-протагоніст, вторинний персонаж, один із головних персонажів та головний герой або наратор-протагоніст [6]. В даному випадку ми можемо говорити про два останні підвиди: Джин-Луїза виступає одним із головних персонажів, але на думку деяких дослідників твору, головним героєм є її батько Аттікус Фінч, який є взірцем справжнього турботливого тата та благородного чоловіка, що бореться за правду. З іншого боку, Скаут є наратором-протагоністом.

Наратив характеризується внутрішньою фокалізацією, оскільки оповідь ведеться з перспективи маленької дівчинки. Читач спостерігає суб'єктивне вираження оцінки подій всюдисущого та всезнаючого наратора, оскільки Скаут відомі як особливості перебігу всіх ситуацій, так і їх кінцеві наслідки. Також маємо підстави говорити про непрофесійність та ненадійність наратора, оскільки шестирічна дівчинка – це ще не сформована особистість, яка не має багатого досвіду, глибоких знань та сприймає світ під призмою «хороше/ погане». Дітям притаманно фантазувати, вигадувати та вірити у казки, тому адресат має критично аналізувати події твору: деякі з них можуть бути нереальними або прикрашеними. Дитина оцінює людей, в першу чергу, з огляду на їх дії стосовно себе; вона ще не здатна повноцінно вдаватися до таких процесів, як синтез та аналіз, або усвідомлювати усі причини рішень та вчинків людей.

В. Рігган подає чотири стереотипні категорії ненадійних нараторів: Пікаро – «невиправний, амбітний, інтриган, грає роль, носить маску, безхарактерний майстер тілесної і словесної пози» [9: 76]; божевільний – викривлює дійсність, часто ізольований від суспільства, одержимий;

блазень – наявність безмежного гумору, жартів не дозволяють читачеві серйозно сприймати слова цього наратора, але саме під ними прихована істина; та наївний наратор. Саме до останнього типу належить наратор-дитина, оскільки надто безпосередньо сприймає дійсність. Так, у романі Скаут разом з братом та другом Ділом спостерігають за своїм сусідом Страшилою (англ. Boo), вони впевнені у його містичності, оскільки він не виходить з дому та ні з ким не спілкується. Згодом вони знаходять дивні подарунки від нього, а в кінці твору саме цей Страшила рятує дівчинку та її брата від смерті.

Дорослий читач розуміє, що дітям нецікава об'єктивна, суха реальність, тому вони часто фантазують та перебільшують. Згідно з теорією комунікації Г. П. Грайса, будь-який діалог (комунікація наратора з читачем є своєрідним діалогом) має відповідати наступним максимам:

- кількості – надавати достатню кількість інформації;
- якості – надавати лише достовірну та правдиву інформацію;
- відношення (релевантності) – не відхилятися від теми;
- способу – уникати неоднозначних висловів, бути лаконічним [7: 42].

Дитина у ролі наратора порушує майже всі максими, і в цьому випадку лише читач має розпізнати правдиві та вигадані факти. Джин-Луїза часто піддається емоціям, розповідаючи історії свого дитинства, згадує та додає несуттєві деталі, часто змінює тему, повертаючись назад, що говорить про її ненадійність як оповідача.

Крім того, у творі присутні лінгвістичні засоби, які допомагають виявити ненадійного наратора: саморефлексія, мовні індикатори експресивності, необ'єктивності, велика кількість коментарів про самого себе, часті звертання наратора до читача з усвідомленою ціллю викликати співчуття останнього. Джин-Луїза часто використовує риторичні запитання, риторичні вигуки та повтори, що належать до інтратекстуальних маркерів ненадійності наратора.

Як і будь-який текст, досліджуваний роман має такі властивості, як когезія, когерентність, ситуативність, акцептабельність, інформативність, інтеціональність та інтертекстуальність [2: 295]. Деякі дослідники виділяють змістову когерентність та структурну когезію, вказуючи, що це умовний поділ [1]. «Вбити пересмішника» базується на змістовій когерентності, оскільки наратор не завжди викладає події послідовно, часто повертаючись до спогадів минулого, але це не заважає читачеві зрозуміти смисловий зв'язок пропозицій та декодувати повідомлення автора, тому що текст характеризується смисловою та комунікативною цілісністю.

У романі читач отримує повну ментальну модель подій від наратора-дитини. Хоча останній може представляти ситуації з порушенням хронологічного порядку або зі зміною їх смислового навантаження, ці особливості ще більше допомагають проникнути в мислення та переживання дитини, оскільки лінійність як один із параметрів тексту за В. Мочем зазвичай характеризує дорослого наратора.

Ще одним з основних компонентів тексту є його інформативність. Кожний текст містить у собі відому, стару інформацію, яка є фундаментом для створення нової. У романі читач будує історію дитинства дівчинки шляхом накопичення інформації про ситуації, оточення, емоції головної героїні-наратора. Граматична категорія інформативності в романі виражається у наявності розповіді, описів та роздумів головної героїні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, роман «Убити пересмішника» є особливим не лише своїм повчальним змістом, а й специфічністю оповідача. Саме наратор створює унікальну атмосферу дитинства, передаючи свої емоції та переживання, часто нехтуючи законами мовної комунікації. А ненадійність та непрофесійність наратора змушують читача шукати прихований зміст, критично зважувати коментарі й оцінки наратора-дитини та звертати увагу на лінгвістичні особливості тексту, які допомагають краще зрозуміти інтенції текстового адресанта та правильно побудувати ментальну модель його світогляду.

Таким чином, можна говорити про необхідність подальшого дослідження впливу наратора-дитини на параметри сучасного англomовного тексту, оскільки розкриття даного питання дає можливість інтерпретувати текст та значно полегшити процес сприйняття твору.

Список використаної літератури

1. Леднік О.С. Когезія та когерентність як категорії зв'язного тексту / О.С. Леднік // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – Вип. 6. – С. 119-123.
2. Лингвистика и аксиология: этносемиотрия ценностных смыслов: коллективная монография. – М.: ТЕЗАУРУС, 2011. – 352 с.
3. Мацевко-Бекерська Л. В. Типологія наратора: комунікативні аспекти художнього дискурсу [Електронний ресурс] / Л. В. Мацевко-Бекерська // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць. – № 4 (8). – С. 140–147. – Режим доступу: <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/11/14.4.8.pdf>
4. Паршак К. Д. Текст як об'єкт лінгвістичного дослідження [Електронний ресурс] / К. Д. Паршак // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. – 2014. – Вип. 11. – С. 196-199. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Карина/Downloads/Nchnpu_10_2014_11_46%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Карина/Downloads/Nchnpu_10_2014_11_46%20(1).pdf)
5. Савчук Р. І. Історія становлення наратології: від античної поезики до нових наративних практик студіювання художнього тексту [Електронний ресурс] / Р. І. Савчук // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія. – 2015. – Вип. 30. – С. 261-270. – Режим доступу: <http://journals.uran.ua/index.php/2411-5991/article/viewFile/61100/56779>
6. Шмид В. Нарратология / Вольф Шмид. – Москва: Языки славянской культуры, 2003. – 311 с.
7. Grice H. P. Logic and conversation. The Logic of Grammar. – 1975. – P. 41-58.
8. Harper Lee. To kill a mockingbird / Lee Harper [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cleveracademy.vn/wp-content/uploads/2016/10/To-Kill-a-Mockingbird.pdf>
9. Riggan W. Picasos, Madmen, Naifs, and Clowns: The Unreliable First-Person Narrator / W. Riggan. – Norman: U of Oklahoma P., 1981. – 206 p.